

POLİTİK SÖYLEM BAĞLAMINDA İSRAİL'İN MEDYA ARACILIĞIYLA ÖTEKİLEŞTİRME POLİTİKASI¹

Israel's Othering Policy Through Media Within The Context of Political Discourse

Gönderim Tarihi: 11.02.2019

Kabul Tarihi: 07.04.2019

Doi: 10.31795/baunsobed.581587

Seda DURAL*

Nezir TEMÜR**

ÖZ: Bu çalışmada İsrail'in Türkiye'ye karşı nefret söylemini medya aracılığıyla meşrulaştırdığı varsayımından hareket edilerek siyasal alanda kullanılan nefret söylemi ekseninde 15 Temmuz 2016 darbe girişiminin ardından İngilizce yayın yapan Haaretz Gazetesi'nde 16-31 Temmuz 2016 tarihleri arasında yer alan haberler incelenmiştir. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan hakkında oluşturulmak istenen otoriter/diktatör algısı, darbenin senaryo olduğu görüşü ve felaket senaryoları çerçevesinde sınıflandırılarak ele alınan metinlerde nefret söylemi, Teun van Dijk'in eleştirel söylem çözümlemesi modeli çerçevesinde incelenmiştir. Bu çerçevede, çalışma kapsamında incelenen İngilizce haber metinlerinde Türkiye-İsrail ilişkilerinin gerçek yüzünün gizlendiği haber metinlerinin "ötekileştirme" kurgusuyla tarihsel olarak vurgulanan "biz" ve "onlar" algısını pekiştirdiği, Cumhurbaşkanı Erdoğan hakkında yapılan abartılı yorumlar, hakaretler ve kullanılan aşağılayıcı ifadelerle oluşturulan nefret söyleminin saldırganlık boyutuna ulaştığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Haber Söylemi, Nefret Söylemi, Eleştirel Söylem Analizi.

ABSTRACT: In this study by acting on the assumption that Israel legitimizes the hatred against Turkey through the media, on the axis of hate speech used in the political arena, the news published between 16 -31 July 2016 in the Israeli English newspaper Haaretz regarding the 15 July coup attempt. The texts that have been categorized by taking into account the authoritarian/dictator perception to be created about President Recep Tayyip Erdoğan, the staged coup view and disaster scenarios have been analyzed in the framework of Teun van Dijk's critical discourse analysis model. In this context, it has been found out that the

¹ Doktora tezinden uyarlanmıştır.

* Doktora Öğrencisi, Hacı Bayram Veli Üniversitesi/Edebiyat Fakültesi/Mütercim Tercümanlık Bölümü/Çeviri ve Kültürel Çalışmalar Ana Bilim Dalı, sedadural1@hotmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6327-8032>

** Prof.Dr., Gazi Üniversitesi/Eğitim Fakültesi/Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü/Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı, ilkoguz@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8052-1927>

English news texts showing true colors of Turkey-Israel relations, with the setup of othering reinforces historical “us” and “them” perception, with the exaggerated comments, insults and derogatory expressions used against President Erdogan, hate speech has reached a level of aggressiveness.

Keywords: News Discourse, Hate Speech, Critical Discourse Analysis.

GİRİŞ

Toplumun zihinsel inşa süreçlerinde oldukça önemli bir yere sahip olan söylemler güç/iktidar ilişkileri aracılığıyla üretilirler ve her söylem dil özellikleri sayesinde bir amaca hizmet eder. İçinde üretildiği bağlam doğrultusunda anlam kazanan söylemler toplumdaki egemen ideolojiyi ortaya çıkarır. Başka bir ifadeyle, meşruiyet kazanarak toplumun egemen söylemi haline gelen her söylem toplumsal rızayı sağlamak için doğru, yanlış, iyi ve kötü hakkında toplumsal kavramlar oluşturarak bu kavramları ideolojik olarak toplumsal normlar biçimine dönüştüren kapsayıcı bir kavramdır (Çınar, 2013: 138). Medya da bu sürece hizmet eden birincil araç olarak işlev görür.

Buradan hareketle bu çalışmada, 15 Temmuz 2016 tarihinde Türkiye’de gerçekleşen darbe girişimi sonrasında İsrail basınında İngilizce yayın yapan gazeteler incelemeye alınmış, çözümleme için 16-31 Temmuz 2016 tarihleri arasında *The Jerusalem Post*, *Haaretz*, *Ynet News* gazetelerinde 15 Temmuz darbe girişimi ile ilgili yayımlanan 52 haber arasından İsrail’in olumsuz Türkiye algısını barındırdığı düşünülen en elverişli haberler seçilmiştir.

Analiz edilen metinlerin dili anadilimizden farklı olduğu için çalışmada metnin biçimsel özellikleri incelenmemiş, bunun yerine yorumlama ve açıklama boyutlarına ağırlık verilmiştir. Öte yandan haberlerde kesinlik ve belirsizlik ifadeleri yine sentaktik çözümlemeyle ortaya çıktığından, bu çalışmada etken/ edilgen cümle yapıları ve kesinlik/belirsizlik ifadeleriyle ilgili sentaktik analizde haber metinlerinin hem Türkçe hem de İngilizce grameri dikkate alınarak değerlendirme yapılmıştır.

İsrail’in Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan hakkında yaptığı abartılı yorumlar, hakaretler, aşağılayıcı ifadeler aracılığıyla meşrulaştırmaya çalıştığı Türkiye nefreti, eleştirel söylem analizi çerçevesinde ortaya konulmaya çalışılmıştır; çünkü çalışma kapsamında seçilen metinlerin analizinde toplumsal ve tarihsel bağlamın söylem üzerindeki etkisi dikkate alınarak dil ile iktidar ilişkisini ortaya koyan ve böylece söylemin ardına gizlenen ideolojileri ortaya çıkaran bir yaklaşıma ihtiyaç duyulmuştur. Eleştirel söylem çözümlemesi, bu noktada habere yerleştirilen ve kolayca görünmeyen ideolojik unsurları ortaya çıkarmayı hedeflemektedir.

Haberi söylem olarak ele alırken içinde bulunduğu toplumsal ve söylemsel biçim de sorgulanmalıdır. Söylem analizi, metinleri bu bağlam kapsamında ele alır, eleştirel söylem analizi ise güç ve iktidarın söylem içinde nasıl oluşturulduğu ile ilgilenir ve bu ilişkilere eleştirel yaklaşır (İnal, 1996: 96). Dolayısıyla haber söylemi üretildiği toplumun politik, ekonomik, sosyal ve kültürel dinamiklerinden ayrı düşünülemez. Bu noktada eleştirel söylem çözümlemesi, bu dinamikleri analiz etmeyi, haber söyleminin arka planında yer alan unsurları çözmemeyi, var olan güç/iktidar ilişkilerinin söylem içinde nasıl yeniden üretildiğini analiz etmeyi amaçlayan çözümleme yöntemidir (Karaduman, 2017:38). Eleştirel söylem çözümlemesi alanında Teun A. van Dijk ve Norman Fairclough öne çıkan isimler olup bu çalışmada haber ve ideoloji ilişkisine odaklanması bakımından daha çok ön plana çıkan Teun A. van Dijk'in eleştirel söylem çözümleme modeli kullanılmıştır.

Bu kapsamda inceleme yapılırken, medya içeriğine yansımış olan nefret söylemini tespit etmek için bir gruba veya bir grubun üyelerine yönelik nefreti teşvik edici ifadeler kullanılıp kullanılmadığına, eleştirel ifadenin hakarete ve aşağılamaya varıp varmadığını ortaya koymak amacıyla nedenleri farklılık gösterse de bir nefret söyleminin söz konusu olduğunu belirlemek amacıyla Hrant Dink Vakfı tarafından gerçekleştirilen ve Avrupa Komisyonu, Demokrasi ve İnsan Hakları Avrupa Aracı, Friedrich Naumann Vakfı ve Global Dialogue tarafından desteklenen "Medyada Nefret Söyleminin İzlenmesi Projesi" kapsamında kullanılan şu göstergeler temel alınmıştır (hrantdink.org/tr, 12.08.2018):

1. Abartma/yükleme/çarpıtma (bir kişi veya olaydan hareketle genelleme, çarpıtma, abartma, olumsuz atıflar içeren söylemler),
2. Küfür/hakaret/aşağılama (bir topluluk hakkında doğrudan küfür, aşağılama, hakaret içeren ifadeler),
3. Düşmanlık/savaş söylemi (bir topluluk hakkında düşmanca, savaşı çağrıştıran ifadeler),
4. Doğal kimlik ögesini nefret aşağılama unsuru olarak kullanma/simgeleştirme (doğal bir kimlik ögesinin nefret, aşağılama unsuru olarak kullanılması, simgeleştirilmesi)

Sonuç olarak haber metinlerinde İsrail'in Türkiye'yi ötekileştirdiği ve Erdoğan'a karşı aşağılayıcı, küçültücü ifadeler kullanarak nefret söylemini meşurlaştırmaya çalıştığı tespit edilmiştir.

KURAMSAL ARKA PLAN

En genel anlamıyla günlük hayatta kullanılan, dile gizlendiği düşünülen toplumsal sorunları ortaya koymaya çalışan bir söylem çözümlemesi, yöntemi, yaklaşımı veya siyasi çabası olan Eleştirel Söylem Çözümlemesi, özellikle güç istismarı, adaletsizlik ve eşitsizliğin söylem aracılığıyla nasıl ortaya konduğunu, nasıl yeniden üretilip direnç kazandığını araştırır. Eleştirel söylem çözümlemecileri böyle muhalif araştırmalarla sosyal eşitsizliği anlamaya, ortaya çıkarmaya ve sonuç olarak bu eşitsizliğe direniş oluşturmaya çalışmışlardır. Eleştirel söylem çözümlemesinin bazı ilke ve görüşlerinin, Frankfurt ekolünün 2. Dünya Savaşı'ndan önceki Eleştirel Kuramı'na dayalı olduğu ileri sürülmektedir. Dil ve söylem boyutu kazanması ise 1970'lerin sonunda "eleştirel dilbilimi" kapsamında İngiltere ve Avustralya'da yapılan çalışmalar sonucu olmuştur. Eleştirel söylem çözümlemesi, aynı zamanda sosyo-dilbilim, psikoloji ve sosyal bilimlerden de yararlanmış, 1960'ların ve 1970'lerin baskın, genellikle eleştirilemeyen, toplumu gözetmeyen baskın resmi değerler dizisine tepki olarak görülmüştür (Van Dijk, 2001: 352; Özer, 2015: 199-207; Özudoğru, 2016: 40).

Eleştirel söylem çözümlemesine bu adı veren 1991'de Amsterdam'da gerçekleştirilen bir sempozyumda konuya yoğunlaşan bazı akademisyenlerdir. Teun A. van Dijk, Norman Fairclough, Gunter Kress, Theo van Leeuwen ve Ruth Wodak bu sempozyumda bir araya gelerek bu konu ile ilgili kuram ve yöntemleri tartışmışlardır. Zaman içinde eleştirel söylem çözümlemesinde, söyleme yaklaşımları açısından Norman Fairclough, Teun A. van Dijk ve Ruth Wodak'ın yaklaşımları ön plana çıkmıştır. Fairclough güç ve dil arasındaki ilişkiyi tanımlamış, Wodak ile birlikte eleştirel söylem analizinin temel öğretilerini şu şekilde özetlemiştir:

1. Eleştirel söylem çözümlemesi toplumsal sorunlara değinir.
2. Güç ilişkileri söylemseldir.
3. Söylem, toplumu ve kültürü oluşturur.
4. Söylem ideolojiyle uğraşır.
5. Söylemin tarihsel bir boyutu vardır.
6. Metin ve toplum arasındaki bağlantıya aracılık eder.
7. Söylem çözümlemesi yorumlayıcı ve açıklayıcıdır.
8. Söylem bir toplumsal eylem çeşididir (Fairclough ve Wodak, 1997: 271-80'den akt. van Dijk, 2001: 353).

Fairclough ekonomik ve toplumsal dünya görüşünden yola çıkan Marksist bir yaklaşımla hareket ederek zorbalık ve eşitliğin söylem aracılığıyla nasıl ye-

niden üretildiği ile ilgilenirken Wodak söyleme tarihsel açıdan yaklaşmış ve geçmişten günümüze dildeki yapı ve tartışmaların tarihi değişim ve dönüşüm sürecine yoğunlaşmıştır. Metinlerin çözümlenmesi ve yorumlanması için metinlerarasılık özelliğine değinmek gerektiğinden bahsetmiştir. Diğer yandan van Dijk ise sosyo-bilişsel bir çerçevede toplumsal sistemler ve toplumsal bilinç arasındaki ilişkilere ve bu ilişkilerden doğan sorunlara odaklanmış, ırkçılık, ayrımcılık ve etnik önyargı gibi konulara değinmiştir (Özüdoğru, 2016: 39).

Eleştirel söylem analizi nedir sorusunun cevabı aranırken söylem, güç, egemenlik, sosyal eşitsizlik arasındaki ilişkiler ve bu ilişkilerde söylem analistin pozisyonunu önceden varsaymayı gerektirir. Sosyal eşitsizliğin eleştirisinde pek çok yön olduğu halde, van Dijk bu sorunlara eğilirken egemenliğin yeniden üretiminde ve buna meydan okumada söylemin rolüne odaklanmaktadır. Egemenlik ile kast edilen siyasal, kültürel, sınıfsal, etnik, ırksal ve toplumsal cinsiyet eşitsizliği de dahil olmak üzere sosyal eşitsizliğe yol açan sosyal gücün elitler, kurumlar veya gruplar tarafından kullanılmasıdır (van Dijk 1993: 253-4) Başka bir ifadeyle, van Dijk'in analizleri söz konusu toplumsal farklılıkların hiyerarşik olarak söylem içinde nasıl konumlandırıldığını örneklerle gösterir. Medya çalışmaları açısından söylem kavramı, ideoloji ile birlikte medya metinlerinin toplumsal iktidarın kurulmasındaki rolünü ortaya çıkarmaktadır (Karaduman, 2017:38). Bu noktada haberi de bir söylem olarak ele alan van Dijk, haber söylemini egemen söylemlerin bir ürünü olarak görmektedir; çünkü dünyada olup biten olaylar hakkında bilgi edinmek ve bir kanaate varmak basında yer alan egemen haber söylemi sayesinde mümkündür. Aynı anda milyonlarca insan tarafından paylaşılan ve okunan başka bir söylem türü yoktur. Dolayısıyla haber söyleminin gücü oldukça yüksektir (Van Dijk, 1989:44-5).

Söylem analizi bu noktada karşımıza çıkarak metinde gizlenmiş anlamların ortaya çıkarılmasıyla, ideolojik olarak metnin anlatmak istedikleriyle ilgilenir. Bunun için metin toplumsal, kültürel, siyasal ve ekonomik bağlarıyla ele alınmalıdır (Cangöz, 1999: 85'ten akt. Karaduman, 2017:40).

Bu noktada haber söyleminde dilin etkisi de göz önünde bulundurulmalıdır; ancak eleştirel söylem çözümlenmesi sadece dil ile ilgilenmez, çünkü eleştirel söylem çözümlenmesi daha çok sosyal gücü kötüye kullanma, egemenlik ve eşitsizliğin, metin ve konuşma yoluyla nasıl yönlendirildiğini, yeniden üretildiğini ve bunlara nasıl karşı çıkıldığını inceleyen bir söylem araştırmasıdır. Böyle bir muhalif bir araştırma ile söylem analistleri açık bir pozisyona sahip olurlar ve böylece toplumsal eşitsizliği anlamak, ortaya çıkarmak ve nihayetinde direnmek isterler (van Dijk, 1985: 352). Bu bağlamda eleştirel söylem çözümlenmesi paradigma odaklı değil, problem veya konu odaklı olduğundan cinsiyetçilik, ırkçılık, sömürgecilik ve diğer toplumsal eşitsizlik formları gibi

önemli sosyal sorunları etkili ve disiplinli bir biçimde inceleyebilmek için uygun bir yaklaşımdır (van Dijk, 1995:17) Dolayısıyla eleştirel söylem çalışmalarını dilsel özelliklerden yola çıkarak toplumsal olguları açıklamaya çalışan çok disiplinli ve disiplinler arası bir yaklaşımdır (Büyükkantarcioglu, 2012: 169).

Van Dijk haber metnini “sentaktik” ve “semantik” ten oluşan iki ayrı dilsel çözümleme türünde ele almaktadır. Haber sentaksı, cümlelerin dilbilgisi yapıları iken semantik ise, söylemin bütününe yani sözcüklerin, cümlelerin anlamına yöneliktir (Özer, 2015: 245).

Van Dijk’in söylem çözümlemesi makro ve mikro yapılar olmak üzere iki bölümden oluşur. Tematik ve şematik çözümleme şeklinde iki başlık altında toplanan gazete haberlerinde haberin makro yapısında başlıklar, haber girişi, spotlar ve fotoğraflar yer alırken, tematik yapı ile durum, ana olayın sunumu, ardaan bilgisi, bağlam bilgisi, haber kaynakları ve yorumun yer aldığı şematik yapı oluşturur. Başlık ve haber girişleri, haber içeriğinin özeti gibidir (Karaduman, 2017:40).

Söylemin kurulmasında önemli bir işleve sahip olan mikro yapıda cümle yapılarında (sentaks) yani etken ya da edilgen yapıyla kurulan cümlelerde ortaya çıkan anlam farklılıkları incelenir, ideolojik bulgular içermesi bakımından bölgesel uyum yani peş peşe gelen cümlelerin nedensel, işlevsel ve referansal olarak birbirleriyle ilişkisi ortaya çıkarılır, gizli düşünceleri ve ideolojileri ortaya çıkarması bakımından sözcük seçimleri gözden geçirilir, görgü tanıklarından alıntılar, fotoğraflar, sayısal veriler gibi haberin inandırıcılığı ve ikna ediciliğini artıran verilere yer verilip verilmemesi bakımından haber retoriği incelenir (van Dijk, 1988a: 60-82; van Dijk, 1988b: 16).

HABER SÖYLEMİ

Haber dünyada olup biten olaylar hakkında insanları bilgilendirme amacı taşır ve haberin içerdiği bilginin nesnellığı, dengeliliği ve tarafsızlığını sağlaması mümkündür. Haberci ise liberal yaklaşıma göre gerçeğe ayna tutarak var olan olayı yansıtmak amacıyla bir metin olarak haber metnini üretir ve sunarken, eleştirel yaklaşımlar haberin gerçeği olduğu gibi yansıtmasına ve habercinin aracılık görevine mesafeli yaklaşırlar. (Dursun, 2005: 69-70); çünkü haberler gerçeği ayna gibi yansıtılabileydi toplumda daha önceden var olan şeyleri yansıttı ve yansıyan şey insanların bildiği şeye çok yakın olurdu. Başka bir ifadeyle, haber metnini oluşturan haberci/gazeteci daha önce kullanılan sözcükleri kullanarak egemen ideolojiye hizmet ederek yeniden anlam üretir ve haber metinleri kendi kendine anlam kazanmaz (Devran, 2010: 118). Oysa İnal’ın belirttiği gibi habercilik zaman, mekân ve mali sınırlılıkları aşmaya yönelik bir iştir ve haber söylemi gazetecilerin ideolojileri içinde oluşmaktadır ve

toplumsal yapı içindeki siyasal, ekonomik, güç/iktidar ilişkileri ise metinlere yansımaktadır (1996: 95-6).

“Haberin söylemi nedir ?” sorusu sorulduğunda verilecek cevap kaynak kişi ve kuruluşlarca üretilen bir durumun, haber üretim sürecinde haber söyleminin içine nasıl yerleştiği ve inanılır hale geldiğinde aranmalıdır (İnal, 1995: 116). Haber, toplumsal dinamikler ışığında oluşturulan ideolojik unsurlar barındıran bir söylemdir. Haber oluşum süreci, sunum şekli, haberde kullanılan dil haber söylemini oluşturur. Söylem bir belirsizlik alanı olarak insanın toplumsal varlığında hayat bulur (Sözen, 1999: 21). Dilin bireyi toplum içinde şekillendirmesinden bahseden Heidegger'in de söylediği gibi “Biz toplum içerisinde kullandığımız dille şekilleniriz.” (Devran, 2010: 116). Yani bir anlamda söylem, söylemi bir güç çatışmasının merkezi haline getiren anlamın dil içinde hareket etmesiyle ortaya çıkan şeydir (Sancar Üşür, 1997: 89-93).

Bu bağlamda bir söylem olarak haber toplumsal olandan, güç ilişkilerinden, çatışmadan bağımsız değildir. Bu çatışma durumu, ideolojileri işaret eder ve ideoloji söylemle ifade edilen anlamın belli kişi ve gruplar lehine nasıl harekete geçirildiği ile ilgilenir (Thompson, 1984:73-4 akt. Sancar Üşür, 1997:89); çünkü ideolojiler büyük oranda söylem yoluyla benimsenmektedir (van Dijk, 2003:44).

Dolayısıyla söylemi oluşturan dil hem dünyaya ilişkin gerçekliği açıklayan hem de sosyal dünyayı yeniden kuran bir araçtır. Bu bağlamın ucu medyanın haber üretimi ve toplumsal yapı içindeki konumuna çıkmaktadır. Bu tartışmaların temelinde ise haber medyasının toplumsal güç ve iktidarın kurulup sürdürülmesindeki rolünü sorgulatmaktadır (İnal, 1996: 22).

Haber, toplumsal düşünce şeklinin, çatışmanın, siyasal mücadelenin ipuçlarını barındırırken ideolojik olarak bazen ayrımcılık ve ötekileştirme amacıyla kullanılan bir araca da dönüşebilmektedir. Bu tür haberler içinde cinsiyetçi, yabancı düşmanı, ırkçı, etnik milliyetçi, İslam veya farklı bir din karşıtı ve ayrımcı içerikle söylemsel olarak toplumda dolaşıma sokulan çatışma formları medya aracılığıyla dil bağlamında yeniden üretilmektedir. Bu tür söylemler nefret söylemi başlığı altında ele alınmaktadır (Yılmaz, 2013: 30).

YAZILI BASINDA NEFRET SÖYLEMİ

Modern iktidarların gücü meşrulaştırma ve ellerinde tutma amacıyla inşa ettikleri söylemler, akılcı ve politik bir sürecin sonunda ideoloji hâline gelerek tüm toplumsal kategorileri kendi çerçevesinde değerlerle donatır, bunun sonucunda ‘normal’i tanımlar ve egemenlik durumunu korumak için bu ‘normal’i saldırgan bir şekilde ve durmaksızın savunur. Bu bağlamda, bir grubun üyeleri tarafından paylaşılan ve toplumsal pratikleri yerine getirmek için kul-

lanılan toplumsal temsiller olarak tanımlanabilecek olan ideoloji, toplumun yaşam biçimi, ortak değer yargularını yaratır ve kapsar (Billig vd., 1988: 27). Nihayetinde bu egemen ideoloji kaçınılmaz bir şekilde medyaya yansır.

Milliyetçilik artık sadece etnik aidiyetle açıklanamamakta dini, siyasi, cinsel yönelimler de dâhil olmak üzere hemen her kategoriye kapsamaya çalışarak her kategoride kendisi için makul ve kabul edilebilir olanı belirlemektedir. Bunun sonucunda da bu makul kategoriler dışında kalan her kimlik dışlanmakta, aşağılanmakta ve ayrımcılığa maruz kalmaktadır. “Yeni ırkçılık” olarak da tanımlanabilen bu milliyetçilik anlayışı, eski ırkçılık anlayışından farklı olarak aleni ırkçı ifadelerden kaçınan daha sembolik bir doğaya sahiptir (van Dijk, 2000: 34-9).

Milliyetçilik ile söylem arasındaki ideolojik ilişki karşımıza nefret söylemini çıkarır, çünkü milliyetçilik içinde bulunduğu toplumun düşünce şeklini, davranışlarını, tutumlarını ideolojisini etkiler. Çınar’a göre bir yönüyle ayrımcılığın toplumsal pratiği olan söylem, diğer yönüyle de ayrımcı inançların ve düşüncelerin temel kaynağıdır. Ayrımcılığı söylem yoluyla öğreniriz, toplumsal olarak dolaşımda olan egemen söylem ise kendi baskın varlığını devam ettirmek için toplumsal ayrımcılığın devamını isteyen baskın gruplar tarafından üretilir (2013: 140-1). Bu noktada medya, söz konusu hâkim sınıfın kurumsal ve ideolojik yeniden üretim merkezi olarak nitelendirilir. Gitlin’e göre (akt. Çakır, 2014: 82) birbirleriyle menfaat ilişkisi içinde olan medya aktörleri bu menfaatlerini korumak için kamuoyunu bilgilendirirken tarafsız görünmeye çalışarak ve dili ustaca kullanarak kendi görüşlerini, ideolojilerini empoze ederek toplumu şekillendirme ve düzeni koruma amacı güderler.

Bu yönüyle bakıldığında söylemsel alanda ortaya çıkmış yazılı bir ürün olarak karşımıza çıkan gazeteler haber yoluyla, fikirsel içeriğe sahip yazılarla ve gerçeğe mizahi açıdan yaklaşarak gerçekliği yeniden üretirler (Yılmaz, 2014:9). Bu bağlamda, haberlerin ‘çoğunluk’ olarak kabul edilen ve aslında toplumun temel kimliğini oluşturduğu düşünülen büyük grup dışında kalanlarla ilgili en temel bilgi kaynağı olduğunu söylemek yanlış değildir. Örneğin, toplumda çeşitli sebeplerle görünürlüğü az olan azınlık gruplarıyla ilgili genel kanılar, çoğu zaman medyada yer alan haberlerin taşıdığı imalarla, ifadelerle, tanımlamalar ve sınırlandırmalarla yaratılır ve medyanın temsil ettiği hâkim söylem tek bir söylem hâline gelir (Çınar,2013: 142). Konuyu nefret söylemi bağlamında ele alacak olursak, Yılmaz’ın belirttiği gibi nefret söylemi de medya söylemiyle oluşturulmuş, “ötekilere” yönelik bir şiddet dilidir (2013:15).

“Öteki”nin inşasında siyaset/ideoloji, toplumsal ve kültürel alanlar kadar medya da etkin rol oynayabilmektedir. Medyada kullanılan dil, tercih edilen sözcükler bile bir konunun hangi çerçevede ele alınacağı konusunda sınırlar oluşturarak toplumsal alana sunulmakta ve nefret söyleminin zeminini oluş-

turmaktadır (Bek, 2005: 133). Kamu güvenliğine karşı tehdit olduğu düşünülen gruplara karşı nefret söylemi kışkırtmak için medya aracılığıyla olumsuz ifadeler, hakaret, küfür, aşağılama gibi taktiklerle ötekileştirilerek ve hedef haline getirilerek sunulmaktadır (İnceoğlu, Nefret Suçu İnsanlık Suçu). Özellikle kriz ve çatışma dönemlerinde nefreti 'öteki'lere karşı yönelten medyanın yarattığı linç atmosferi meşru ve doğal olarak içselleştirilir (İnceoğlu ve Sözeri, 2012: 2); çünkü güncel sorunlar üzerinden bir ideolojinin ürettiği söylem sokaktaki insanın dünyasında bir anlam ifade edebilmektedir (Yılmaz, 2013: 96).

Kısaca, nefret söylemini üç unsura dayandırmak mümkündür:

- 1) Nefret söylemi, belirli özellikleri nedeniyle bir kişi veya gruba yönelik olmalı,
- 2) Kişi veya grubun sahip olduğu özellikler olumsuz olarak nitelendirilmeli,
- 3) Olumsuz olarak nitelendirilen kişi veya grubun varlığı hoş karşılanmamalıdır (Parekh, 2012:40 akt. Demirbaş, 2017 :2697).

Binark ve Çomlu (2011)'ya göre nefret söylemi beş ana başlık altında incelenebilir. Bunlar;

- *Siyasal Nefret Söylemi*: Siyasal bir düşüncüyü ve o düşüncenin takipçilerini hedef alan nefret söylemidir. Bazen bir ideolojinin tamamını, bazen yalnızca bir veya birkaç siyasi partiyi, bazen ise çok daha küçük grupları hedef alabilmektedir.

- *Kadınlara Yönelik Nefret Söylemi*: Temelde cinsiyetçi ifadelerin kullanılmasıdır. Aşağılama amaçlı bu ifadelerde kadının konumunun ikincilleştirildiği bir söylem oluşturulmaktadır.

- *Yabancılara ve Göçmenlere Yönelik Nefret Söylemi*: Yabancıları, göçmenleri ve/veya etnik grupları hedef alabilmektedir. Türkiye'de ve dünyada ekonomik nedenlerle üretilmiş örnekleri sıklıkla görülmektedir. Ayrıca bu nefret söylemi ırkçılıktan da beslenmektedir. Farklı etnik grupları toplumda korku, kaygı kaynağı olarak konumlandırmakta ve "düşman" olarak işaretlemektedir.

- *Cinsel Kimlik Temelli Nefret Söylemi*: Heteroseksüel cinsel kimlik dışındaki cinsel kimliklere sahip kişileri (geyleri, lezbiyenleri, biseksüelleri travesti ve transseksüelleri) hedef alan ve bu cinsel kimlikleri "sapkın", "iğrenç" olarak etiketleyen nefret söylemidir.

- *İnanç ve Mezhep Temelli Nefret Söylemi*: Farklı dinlere ve mezhep aidiyetlerine yönelik üretilmektedir. Türkiye'de ve dünyada farklı örnekleri sıklıkla görülmektedir. Örneğin şeriat tehlikesinin yakın tarih boyunca canlı tutulması sebebiyle siyasal iktidarı demokrasi dışı yollarla devirmek, yıkmak için kulla-

nılması veya modern bir devletin önünde İslam bir engel olarak gösterilerek “yeni ötekiler” yaratılmaktadır (Yılmaz, 2013: 53).

Tüm anlatılanlardan yola çıkarak, söylem analizinin öznel olduğu, dolayısıyla üretildiği toplumun ideolojileri bağlamında yeniden inşa edildiğini vurgulamak mümkündür. Bu sebeple, analiz edilecek haberlerde anlatılmak isteneni kavrayabilmek adına İsrail’in Türkiye’ye karşı nefret söylemini medya aracılığıyla meşrulaştırmasından hareketle hazırlanan bu çalışmada analiz kısmına geçmeden önce Türkiye-İsrail ilişkilerinin arka planına değinmek yerinde olacaktır.

TÜRKİYE- İSRAİL İLİŞKİLERİ

Filistin topraklarında 1947’den itibaren başlatılan köy yakma ve zorla boşaltmalar sonucu, 14 Mayıs 1948’de İsrail Devleti kurulmuştur. Türkiye’nin Araplara yakın tutumundan uzaklaşmasının ilk somut göstergesi olarak 28 Mart 1949 tarihinde İsrail’i resmen tanımasından sonra İsrail-Türkiye ilişkileri askeri, ekonomik ve istihbarat alanında Arap-İsrail ilişkileri ekseninde oldukça hassas bir çizgide ilerlemiştir (Yılmaz, 2010: 9).

İki ülke arasında yaşanan ilk kriz 1956’da İsrail’in Mısır’ı işgal etmesinden kaynaklanmış, Türkiye ilk kez diplomatik ilişkileri maslahatgüzarlık seviyesine indirmiş ve 1980 yılına kadar bu seviyede tutmuştur (Akgün vd., 2014: 1).

1960’lı yılların başlarında Türkiye’nin Kıbrıs’a müdahale etmesini engellemek amacıyla kaleme alınan “Johnson Mektubu” sonrasında ABD ve Batı’ya duyduğu güveni sarsılan itibaren Türkiye Arap-İsrail uyuşmazlığında daha istikrarlı ve daha Arap yanlısı bir politika izlemeye başlamış, Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ)’ne açık destek vermeye başlamıştır ve bu da İsrail ile ilişkilere olumsuz bir şekilde yansımıştır (Yılmaz, 2010: 51).

1970’lerin başında Arap-İsrail savaşında Türkiye Arapların yanında olduğunu açık bir şekilde ortaya koymuş, ABD’nin İncirlik üssünü kullanmasına izin vermemekle birlikte Sovyet uçaklarına hava sahasını açmış, BM oylamalarında Arap ülkelerine diplomatik destek vermiş, 1973 savaşını değerlendirmek üzere toplanan İkinci İslam Konferansı Örgütü toplantısı sonunda yayınlanan Lahor Bildirisinde üye ülkelerin İsrail ile tüm ilişkilerini kesmesi hususunda çekinceli davranmıştır (Soysal, 1991: 736 akt. Yılmaz, 2010: 13).

1980’li yılların başında Turgut Özal’ın başbakan olmasıyla birlikte Türkiye’nin dış politikasında aktif bir politika izlemeye başlamasıyla ilişkilerde bir yumuşama dönemine girilmiş, Kıbrıs meselesinde Arap ülkelerinden beklediği desteği göremeyen Türkiye İsrail ile yakınlaşmaya başlamıştır (Eminoğlu, 2016: 94).

1990’lı yılların başlarına kadar Türkiye-İsrail ilişkileri Filistin meselesi doğrultusunda şekillenmiş, 1990’lı yıllar ikili ilişkiler açısından olumlu seyretmiştir.

1991 Körfez Savaşı sonrasında Kuzey Irak'ta oluşan otorite boşluğu ile yaşanan gelişmelerden rahatsız olan Türkiye, bölgedeki politikalarının merkezine güvenliği alarak Türkiye-İsrail ilişkilerinde bir yakınlaşma başlamış, Türkiye 1993 yılında, İsrail ile ilişkiyi büyükelçilik düzeyine yükseltmiştir. Filistin-İsrail arasındaki Oslo anlaşmasının imzalanmasıyla, ilişkiler daha da artmış, Türkiye-İsrail ilişkileri açısından Arap ülkelerini en çok endişelendiren konu askeri unsurlar olmuş, nitekim 1996 yılında iki ülke arasında imzalanan askerî işbirliği anlaşması PKK ile mücadele eden Türkiye'ye hem istihbarat hem de lojistik açıdan ciddi bir katkı sağlamıştır (Eminoğlu, 2016: 91-5).

Bir dizi ekonomik, diplomatik, askeri ilişkilerin ardından AK Partinin iktidara gelişinin ardından İsrail'in Filistinlilere uyguladığı baskının artmasıyla birlikte 2000'li yılların ortalarında ilişkiler kötüye gitmeye başlamış; 2. İntifada, 2006 İkinci Lübnan Savaşı, 2008 İsrail'in Gazze'ye karşı başlattığı Dökme Kurşun Harekâtı, 2009 yılında Başbakan Erdoğan'ın Davos'taki "one minute" çıkışı, 2010 yılında diplomatik nezaket kurallarına uymayan alçak koltuk krizi sonrasında yaşanan Mavi Marmara olayı ile 2010-2016 yılları arasında ilişkiler çıkmaza girmiştir (Aytürk, 2011: 679).

Bölgedeki dengeler, İsrail-Filistin çatışmasından dolayı yaşanan gerginliğe rağmen İsrail ve Türkiye'yi 2016 yılında yeniden bir araya getirmiş, özellikle de Doğu Akdeniz'de çıkarılan İsrail doğal gazının Türkiye'den geçmesini öngören ve nihayetinde Türkiye'yi Avrupa'ya gaz ulaştırıran kilit portal durumuna getirecek karşılıklı ekonomik ve jeostratejik çıkarlar, Suriye'de Esad rejiminin devam etmesiyle varlığı kalıcı hâle gelecek olan Rusya, İran ve Hizbullah'ın iki tarafı da endişelendirmesi, anlaşmazlıklara rağmen Gazze'deki insanlık krizini çözmek amacıyla atılacak adımlar ilişkilerin normalleşmesinde oldukça etkili olmuştur. İsrail ve Türkiye açısından ekonomik çıkarlar önemini korusa da İsrail, Erdoğan görevde kaldığı sürece diplomatik ilişkileri düşük tutmaktan yana bir tavır göstermektedir. Tarihsel olarak, ekonomik çıkarlar politik farklılıklardan ayrı tutulmaya çalışılmışsa da iki ülke arasındaki derin güvensizlik ve gerilim düşünüldüğünde bugün bu o kadar da kolay görünmemektedir. Bu güvensizliği tetikleyen en önemli konulardan biri de AK Parti'nin Müslüman Kardeşler ve İsrail'in ve bölgedeki diğer Arap ülkelerin terörist olarak adlandırdıkları Hamas'la yakın duygusal ve ideolojik bağa sahip olmasıdır. Bu bağ, İsrail'de ve bölgedeki diğer ülkelerde İsrail-Filistin çatışmasında Türkiye'nin dengeyi bozduğu algısı yaratmaktadır. 2016 yılının ortalarında Türkiye'de gerçekleşen darbe ile Türkiye'ye karşı daha şüpheli bir tavır takınan İsrail, ilişkileri ilerletme konusundaki çabalarını sınırlandırmıştır (Ulutaş, 2016:10; Efron, 2018:8).

2017 yılı Türkiye-İsrail ilişkilerinin gerilmesine yol açacak önemli olaylara tanıklık etmiştir. İlk olarak 25 Eylül 2017'de Irak Kürdistan Bölgesi'nde bağım-

sızlık referandumu yapılmadan kısa bir süre önce Netanyahu'nun bölgede bağımsız bir Kürt Devleti kurulmasını desteklediğini açıklaması Türkiye'yi doğal olarak rahatsız etmiştir (O'Connor, Newsweek). İkinci olarak, 6 Aralık 2017'de ABD Başkanı Trump'ın, Kudüs'ü resmen İsrail'in başkenti olarak tanıdığını açıklamasının ardından, ABD yönetiminin büyükelçiliğini Tel Aviv'den Kudüs'e taşımasıyla ipler gerilmiştir. Bunun ardından Gazze'deki protestolarda katliam yaşanmış, 58 Filistinli İsrail güçleri tarafından katledilmiştir. Olaylar sonrasında Türkiye, İsrail'e yönelik sert açıklamalarda bulunmuş, Cumhurbaşkanı Erdoğan yaptığı açıklamada yeniden İsrail'i "terör devleti" ve "çocuk katili" ilan etmiştir (Efron, 2018:7). 11 Aralık 2017'de ve Mayıs 2018'de İsrail Başbakanı Netanyahu, "*Kendi ülkesindeki Kürt köylerini bombalayan, gazetecileri hapseden, İran'a karşı olan uluslararası yaptırımların etrafından dolaşmak için bu ülkeye yardım eden, Gazze de dâhil olmak üzere masum insanları öldüren teröristlere yardımcı olan bir liderden ahlak dersi almaya alışık değilim*" şeklinde bir açıklama yaparak gerilimi artırmıştır (Keinon, Jerusalem Post).

Görüldüğü gibi, İsrail'in 2000'li yıllarla tekrar başlayan sertlik yanlısı dış politikası sonucu Türkiye-İsrail ilişkileri defalarca gerilmiş, karşılıklı suçlayıcı sert açıklamalar iki ülkenin birbirine karşı tutumunu net bir şekilde göstermiştir. Esasen Türkiye'nin güvenlik sorununa yönelik yeni stratejiler belirlemesi ve İsrail'le ortak çıkarların azlığı, Türkiye-İsrail ilişkilerindeki gerginliğin temel nedeni olarak görülebilir (Erkmen, 2005:179). Karşılıklı çıkarlar her ne kadar iki ülke arasındaki ticaret hacmini etkilemiyor gibi gözükse de, özünde Türkiye-İsrail ilişkileri güç hesapları ve ulusal çıkarlar üzerine kurulu, denge/çıkar ilişkisi gözetilen ve Filistin sorununa göre şekillenen bir yapıya sahiptir.

HABER METİNLERİNİN ÇÖZÜMLEMESİ

Medyada nefret söyleminden en çok mağdur olan gruplar siyasal/ideolojik farklılıklar, etnik/kültürel kimlikler, yabancılar ve göçmenler, kadınlar, cinsel kimlik veya cinsel yönelimler, dinsel mezhep grupları, engellilerdir. Nefret söyleminin hedef grubu, ülkenin siyasal-ideolojik yapısı ve duruşu bağlamında şekillenmektedir. Bu bağlamda, bu çalışmada İsrail'in siyasal ve ideolojik nedenlerle Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'a karşı yürüttüğü nefret söylemi üzerinden aslında Türkiye'ye karşı tutumunun nasıl temsil edildiği, haber metinlerinde kullanılan dilin nefret söylemi içerip içermediği Teun van Dijk'in eleştirel söylem analizi modeli kullanılarak ortaya konmaya çalışılmıştır.

Çalışmada İsrail'in Türkiye ile ilgili haberleri seçilirken 15 Temmuz 2016 darbe girişiminin hemen sonrası darbe ile ilgili en sık haber yapılan tarih aralığı olan 16-31 Temmuz 2016 tarihleri esas alınmıştır. Bu kapsamda söz konusu tarihlerde İsrail'de İngilizce yayınlanan 3 gazetede (The Jerusalem Post, Haaretz, Ynet

News) 52 haber metni incelenmiştir, nefret söylemi açısından en iddialı, en sert haber başlıklarının Haaretz Gazetesi'nde yer aldığı tespit edilmiş, dolayısıyla bu çalışma kapsamında çalışmanın örneklemini Haaretz Gazetesi'ndeki yayımlanan 7 gazete haberi oluşturmuştur.

Makro Yapı: Tematik ve Şematik Çözümleme

Van Dijk'in söylem çözümlemesi modeli iki bölümden oluşmaktadır: "Makro yapı ve mikro yapı". Makro yapı bölümü iki başlık altında incelenmektedir: Tematik çözümleme ve şematik çözümleme. Haberler, hikâyeler veya savlar bir hiyerarşik şemayı takip etmektedir. Başlıklar, haber girişleri, spotlar ya da haber metninin ilk paragrafı, ana olay, haber kaynakları, ardalan ve bağlam bilgisi, olayın taraflarının yorumları/değerlendirmeleri, fotoğraflar vb. unsurlar makro yapı içerisinde ele alınmaktadır (van Dijk, 1988a:31-2).

Tematik Yapı İncelemesi

Haber anlatıları makro önermelerden oluşmaktadır. Bunlar çoğunlukla temalardır ve bir söylem birden fazla temadan oluşabilir. Tematik yapı enformasyon eksiltimi, kurgulama ve genelleştirme şeklinde üç aşamalı bir şekilde oluşturularak uzun bir metin kısaltılarak özet haline getirilir. Tematik yapıda; başlıklar, haber girişleri, spotlar, spot olmadığı durumlarda haber metninin ilk paragrafı, haberin tek paragraftan oluşması halinde ise haberin ilk cümlesi incelenmektedir. Başlık ve haber girişlerinden haberin temasını öğrenmek mümkündür (Özer, 2011:87; Özer, 2015: 246).

Başlıklar

Haber başlıkları genellikle güce/iktidara sahip olanlar tarafından kontrol edildiğinden metin hazırlanırken başlıklar bilinçli olarak seçilmekte böylelikle okuyucuların olayla ilgili algıları yönetilmektedir.

Çalışmaya dâhil edilen gazete haberleri başlıklardaki iddialı ifadeler nedeniyle tercih edilmiş olup tamamı darbe girişimi ile ilgili olmasına rağmen başlıklarda enformasyon eksiltimine gidildiği yani sadece 4 haber başlığında söz konusu haberin darbe ile ilgili olduğu ve ancak haber girişleri incelendiğinde haberin Türkiye'de yaşanan darbe girişimi ile ilgili olduğu anlaşılmıştır. Haberlerde olumsuz kurgulama yapılarak okuyucunun belli bir görüş dâhilinde okumaya yönlendirildiği tespit edilmiştir. Haber metinleri daha okunmadan okuyucu Erdoğan ile ilgili olumsuz bir algıya kapılabilmektedir.

Haaretz Gazetesi'nde yayınlanan ve çalışma kapsamına alınan haber başlıkları şu şekildedir:

Tarih	Haber Başlığı	Türkçe çevirisi
17.07.2016	Sleeping with the enemy: The Turkish opposition's terrible dilemma	Yatağımdaki Düşman: Türkiye'deki Muhalefetin Korkunç İkilemi
17.07.2016	After Turkey's attempted coup, the witch hunt	Türkiye'de Darbe Girişiminin Ardından Cadı Avı
18.07.2016	Erdogan, the Machiavellian 'Prince' of Istanbul	İstanbul'un Machiavelli Prensi Erdoğan
20.07.2016	Ego, not Islam, will rule in post-coup Turkey	Darbe Sonrası Türkiye'yi İslam Değil Ego Yönetecek
22.07.2016	Turkey's Erdogan is already making the most of his 'gift from heaven' after coup attempt	Türkiye Cumhurbaşkanı Erdoğan, Darbe Girişiminin Ardından Daha Şimdiden "Allah'ın Lütfundan" İstifade Ediyor
23.07.2016	The failed putsch in Turkey put the last nail in Ataturk's coffin	Türkiye'deki Başarısız Darbe Atatürk'ün Tabutuna Son Çiviyi de Çaktı
31.07.2016	Erdogan exploits democracy to reconstruct Turkey's identity	Erdoğan, Türkiye'nin Kimliğini Yeniden Şekillendirmek İçin Demokrasiyi Suistimal Ediyor

Van Dijk haber metinlerini incelerken başlıkların, haberde kullanılan sözcüklerin üzerinde durmakta, haberi oluşturan öznenin tercihlerinin ardındaki ideolojik niyetleri ortaya koymaya çalışmaktadır. Yine 'öteki' olarak seçilen özne ya da yapı haberin söylemini belirlemektedir (Yılmaz, 2013:138). Burada da "cadı avı", "Machiavelli" benzetmesi, "ego", "yatağımdaki düşman" gibi abartılı benzetmeler, yorumlar, Erdoğan'a bir tepkinin, nefretin dışı vurumu olarak yorumlanabilir. Olumsuz ve negatif düşüncelerin fazlasıyla vurgulandığı başlıklar, van Dijk'in (2003: 53) "*onlar hakkında negatif şeyleri vurgula, bizim hakkımızda pozitif şeyleri vurgula*" şeklindeki tespiti çerçevesinde değerlendirilebilir. Abartılı ifadeler kullanılarak dikkat çekici hâle getirilen haber metinleri okuyucunun ilgisini çekmektedir. Ayrıca bu başlıklar dikkate alınarak nefret söylemini abartma/yükleme/çarpıtma kategorisi içinde değerlendirmek mümkündür.

Haber Girişleri

Haber metnini özetleyen ve ana olayı aktaran bölümler olarak tanımlayabileceğimiz haber girişleri açısından bu çalışma kapsamında incelenen gazete haberlerinde, genel olarak haber girişlerinin metnin özetini sunduğu, başlıklara zemin oluşturduğunu söylemek mümkündür. Çalışma kapsamındaki haber girişleri okuyucuya bazı bilgiler aktarsa da detaylı bilgi verildiğini söylemek mümkün değildir. Bu çalışmadaki haber girişleri nefret söylemi açısından abartma/yükleme/çarpıtma kategorisinde değerlendirilebilir. Çalışmadaki haber girişleri şu şekildedir:

Başlık: *Sleeping with the enemy: The Turkish opposition's terrible dilemma*

(Yatağımdaki Düşman: Türkiye'deki Muhalefetin Korkunç İkilemi)

Haber girişi: *Opposition leaders had no choice but to support their bitter rival and back 'democracy'. Erdogan may soon be able to rewrite the constitution.*

(Muhalefet liderlerinin, amansız rakiplerini desteklemekten ve "demokrasiye" arka çıkmaktan başka şansları yok. Erdoğan yakında Anayasa'yı yeniden yazabilir.)

Başlık: *After Turkey's attempted coup, the witch hunt*

(Türkiye'de Darbe Girişiminin Ardından Cadı Avı)

Haber girişi: *With three years to go before any further elections and legitimized by the failed coup, Erdogan and the AKP now have free reign to purge their critics and cement an authoritarian regime.*

(Seçimlere daha üç yıl varken ve başarısız darbeyle iyice meşrulaşan Erdoğan ve AKP'nin muhalifleri temizlemek ve otoriter rejimini sağlamlaştırmak için şimdi tam yetkisi var)

Başlık: *Erdogan, the Machiavellian 'Prince' of Istanbul*

(İstanbul'un Machiavelli Prensi Erdoğan)

Haber girişi: *Practically speaking, the coup was the best present the Turkish president has ever received*

(Şurası kesin ki darbe girişimi Erdoğan'ın şu ana dek aldığı en güzel hediyeydi)

Başlık: *Ego, not Islam, will rule in post-coup Turkey*

(Darbe sonrası Türkiye'yi İslam Değil Ego Yönetecek)

Haber girişi: *The Turkish man in the Street thought he was defending democracy. He'll wind up not with a theocracy but a personal autocracy*

(Sokaktaki Türk (onun) demokrasiyi savunduğunu düşünüyordu. Şimdi kendisini teokrasi ile değil kişisel otokrasiyle yönetiliyor hâlde bulacak.)

Başlık: *Turkey's Erdogan is already making the most of his 'gift from heaven' after coup attempt (Türkiye Cumhurbaşkanı Erdoğan, Darbe Girişiminin Ardından Daha Şimdiden "Allah'ın Lütfundan" İstifade Ediyor)*

Haber girişi: *Erdogan's shakeup of the education system is perhaps the most significant. That is the system that will see to it that its graduates know how to vote properly.*

(Belki de en önemlisi Erdoğan'ın eğitim sistemini yeniden düzenlemesi. Bu sistem mezun ettiği kişilerin kime oy vermesi gerektiğini bilmesini de garantiye alacak bir sistem)

Başlık: *The failed putsch in Turkey put the last nail in Ataturk's coffin*

(Türkiye'deki başarısız darbe Atatürk'ün tabutuna son çiviye de çaktı)

Haber girişi: *As Erdogan tightens his grip, the legacy of the leader who became the symbol of secularism is fading, the military elite is crumbling and fear is spreading in the academy.*

(Erdoğan ipleri iyice sıkarken, laikliğin sembolü hâline gelen liderin mirası soluyor, askerî elit çöküyor ve akademide korku yayılıyor)

Başlık: *Erdogan exploits democracy to reconstruct Turkey's identity*

(Erdoğan, Türkiye'nin kimliğini yeniden şekillendirmek için demokrasiyi suistimal ediyor.)

Haber girişi: *The Turkish president aims to shape a new model of the state, with himself as the supreme interpreter of value. Paradoxically, his ideas are taken from his archrival Gulen.*

(Türk Cumhurbaşkanı, değerlerin yüce yorumcusu olarak, devletin yeni modelini, kendisi şekillendirmeyi amaçlıyor. Paradoksa bakın ki, fikirler rakibi Gülen'den alınmış.)

Yetim ve Erdağ (2018: 93)'ın yorumlarına göre söylemi eşit ve adil olmayan toplumsal düzenin sürdürülmesi aşamasında toplumsal bilgi ve hafızayı şekillendiren söz eylemler olarak gören van Dijk, bu söz eylemleri meşrulaştırma, kontrol, manipülasyon veya benzeri araçlar olarak tanımlamaktadır. Böylece eleştirel söylem yaklaşımına göre, toplumda hâkim olan kesimler karmaşık, gizli ve açık şekilde yürüttükleri söylemsel ve söylemsel olmayan uygulamalar ile toplumdaki eşit ve adil olmayan durumu olağan göstermeye çalışmaktadırlar.

Toplumsal bilgi ve hafızayı şekillendirmeye çalışan bu haber girişlerinde Erdoğan'ın "Anayasayı yeniden yazabileceği" vurgulanmış, seçimlere daha üç yıl varken ve başarısız darbeyle varlığını iyice meşrulaştıran Erdoğan'ın ve AKP'nin karşıt görüşleri temizlemek ve otoriter rejimini sağlamlaştırmak için artık tam yetkisinin olduğu belirtilmiş, başarısız darbe girişiminin Erdoğan'ın hamlelerini meşrulaştırdığı ve aslında darbenin Erdoğan'a adeta bir hediye olduğu dile getirilmiş, Türkiye'nin laik bir devlet değil teokrasi ile yönetilen bir devlet olduğu, ama artık darbeden sonra otokrasi ile yönetileceğinin altı çizilmiş, Erdoğan'ın eğitim sisteminde yapacağı değişikliklerle gelecekteki parti seçmenlerini yetiştirmeye çalıştığı vurgulanmış, artık ipleri sıkıca elinde tutan Erdoğan'ın laikliğin sembolü olan Atatürk'ün "tabutuna son çivi" çaktığı ve Atatürk ve ilkelerini sonsuzluğa uğurladığı dile getirilmiş, Erdoğan'ın devleti yeniden şekillendirme fikrinin, rakibi Gülen'den alındığını belirterek, aslında Erdoğan ve Gülen'in aynı fikirleri paylaştığı algısı yaratılarak bir anlamda darbe girişiminin sahteliğine gönderme yapılmıştır. Tüm bu yorumlar, okuyucuda Türkiye'nin laik bir devlet olmadığını, otoriter bir rejimle yönetildiği algısı oluşturarak Türkiye'de yaşanan darbe girişimini hiç eleştirmeden eşit ve adil olmayan bir durum olduğu algısını normalleştirmeye çalışarak Erdoğan ile ilgili diktatör algısı yaratılmaya çalışılmıştır.

Şematik Yapı

Durum ve yorum olmak üzere iki bölümde incelenen şematik yapıya göre durum bölümünde ana olayın sunumu, sonuçlar, arda lan ve bağ lam bilgisi çerçevesinde değerlendirilmektedir.

İncelenen gazete haberlerinin hepsi ana olay olarak darbe girişimini ele almış, haber değ erliliği siyasal nefret söylemi çerçevesinde oluşturulmuş ve Türkiye'nin geleceği ile ilgili çeşitli öngörülerde bulunarak karanlık bir gelecek tarif edilmiştir. Yaş anan darbenin sonuçları ağı rdır ve haber değ erliliği açısından önemlidir.

İncelenen ilk haber metni, darbenin sonuçlarını muhalefet açısından ele alırken, ülke içinde ve dışında Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın yönetiminin giderek artan yetkileri neticesinde gerçekleş en tasfiyeleri "cadı avı"na benzeten, Erdoğan'a "Machiavelli" benzetmesi yapan haberler, Türkiye'nin laik bir ülke olduğunu göz ardı ederek Türkiye'nin artık teokrazi ile değil otokrazi ile yönetileceğini iddia eden ve bu anlamda darbe girişiminin adeta "Allah'ın bir lütfu" olarak görüldüğ ünü bildiren haberler ve Atatürk'ün laik mirasından amansızca bir muhafazakâr İslamcı politika geliştirdiği söylenen ve hatta Türkiye'nin kimliğini yeniden şekillendirmek için rakibi Gülen'in fikirlerini kullandığı iddia edilen Erdoğan'ı konu alan haberler darbenin sonuçlarını Erdoğan üzerinden ele almıştır.

Olayların sosyal ve politik yönünü, tarihsel arka planını anlatan arda lan kapsamında incelenen haberlerde arda lan ve bağ lam bilgisine yeterince yer verilmediği, olayların neden yaş andığı na ilişkin okuyucuya bilgi verilmekten kaçınıldığı tespit edilmiştir. İnal'a göre haber metinlerinde görülen bu arka plan kıtlığı, haber olan olayın bağ lamından kopartılıp tek tipleştirilmesi ve böylece daha önce benzer olaylar anlatılırken içine oturtuldukları çerçeveleri çağırıştırarak yeniden kullanılmasıyla sonuçlanmaktadır (1995: 118-119). İncelenen haber metinlerinde ana olay yaş anan "darbe girişimi" olmasına rağmen olay, aktörlerinden sıyrılarak verilmiş, "darbe girişimi", "demokratik rejime müdahale" gibi bir çerçeveye kolayca oturtulmuştur ancak burada o çerçevenin dışına çıkılarak Erdoğan'a karşı nefret söylemi meşrulaştırılarak darbenin senaryo olduğu algısı yaratılmaya çalışılmış, Erdoğan'ın otoriterliğine gönderme yapılmıştır. Bu çerçevede dikkat çeken bir başka unsur ise, yazarın iddialarının "gerçeklik" kurgusu içinde direk okuyucuya aktarılmasıdır.

"In the last two elections, the opposition failed to constrain Erdogan's Justice and Development Party or force it to build a coalition with them. And since 2002, when the party won its first sweeping victory, the political and public opposition has had a hard time providing a convincing alternative than can win a majority. The coup attempt

painted these political rivals into an impossible corner. As supporters of the secular democracy, they in theory should have supported a coup that would remove the man they consider a dictator disguised as an elected president” (Sleeping with the enemy: The Turkish opposition’s terrible dilemma)

“Geçtiğimiz iki seçimde muhalefet, Erdoğan’ın Adalet ve Kalkınma Partisini dizginlemeyi veya kendileriyle bir koalisyon kurmaya zorlamayı başaramadı ve partinin ilk büyük zaferini kazandığı 2002’den beri siyasi ve kamusal muhalefet bir çoğunluk elde edebilecek ikna edici bir alternatif bulmakta zorlanıyor. Darbe girişimi, bu siyasi rakipleri imkânsız bir köşeye sıkıştırdı. Laik demokrasinin destekçileri olarak teoride seçilmiş bir cumhurbaşkanı kisvesi altındaki bir diktatör olarak gördükleri bir adamı devirecek darbeyi desteklemeleri gerekirdi” (Yatağımdaki Düşman: Türkiye’deki Muhalefetin Korkunç İkilemi)

“Next on the AKP’s witch hunt will be civil servant. Anyone considered critical of the AKP will be fired or sidelined. Meanwhile opposition politicians, despite their condemnation of the attempted coup, will be labelled as coup sympathizers in an attempt to delegitimize them and their criticism of the government” (After Turkey’s attempted coup, the witch hunt)

“AKP’nin cadı avının sonraki adımında memurlar olacaktır. AKP’ye muhalif olduğu düşünülen herkes ya işten çıkarılacak ya da kızağa çekilecektir. Ayrıca darbe girişimini kınanmış olsalar da muhalif siyasetçiler, onları ve hükümeti eleştirileri yasa dışı kılma çabasıyla darbe sempatizanları olarak etiketlenecektir”, Türkiye’de Darbe Girişiminin Ardından Cadı Avı)

Örneklerden de anlaşılacağı gibi her ne kadar haber metninde “ben” ile başlayan ifadeler kullanılmasa da bu söz konusu haber metninin tarafsız olarak algılanması için yeterli değildir, gazeteci kendi “gerçeklik” kurgusunu oluşturmuştur; çünkü dil tarafsız değildir ve haber de bu dili kullandığına göre tarafsız değildir (İnal, 1995:115).

Haber sonuçları açısından çalışmaya dâhil edilen haber metinleri incelenecek olursa, sonuç cümleleri olaya ilişkin son değerlendirmeyi yaparak okuyucuya mesaj vermektedir. Bu kapsamda incelenen tüm metinlerin mesaj niteliği taşıdığını belirtmek mümkündür. Ayrıca haberlerde başka ülkelerdeki olaylarla analogi kurularak olayların algılanış biçimi etkilenmeye çalışılmaktadır. Örneğin,

“In Arabic they say, “The smart ones’ livelihood is provided by the fool:” What happened in Turkey over the weekend is reminiscent of the events of summer 1991 in Russia, when a few members of the Communist Party’s Politburo tried to turn back the clock. They launched a coup against the secretary general of the Soviet Communist Party, Mikhail Gorbachev, who, like Erdogan, was on vacation. People took to the streets, surrounded the tanks and gave the soldiers flowers, attracting them to their side. The

winner was none other than Boris Yeltsin, and those who wanted to preserve the Soviet Union intact ended up, in their foolishness, hammering the final nail in its coffin.” (Erdogan, the Machiavellian “Prince” of Istanbul)

(“Arapçada bir söz vardır: Aptallar olmasa akıllılar olmazdı. Türkiye’de hafta sonunda yaşananlar Komünist Partiye bağlı Politbüro’nun birkaç mensubunun ülke denetimine el koymaya giriştiği 1991 yazında Rusya’da yaşanan olayları anımsattı. Politbüro üyeleri tıpkı Erdoğan gibi tatilde olan Sovyetler Birliği Komünist Partisi Genel Sekreteri Mihail Gorbaçov’a karşı bir darbe başlatmışlardı. Halk sokaklara akın etmişti ve tankların çevresini sarıp askerlere çiçek vererek kendi saflarına çekmeye çalışmıştı. Olayın kazanırsa Boris Yeltsin ve Sovyetler Birliği’nin zarar görmesini önlemek isteyip de kendi aptallıkları yüzünden ülkeye son darbeyi indirenlerden başkası değildi” (İstanbul’un Machiavelli Prensi Erdoğan)

Görüldüğü gibi, haber metninde 1991 yılında Rusya’da yaşanan olaylarla benzerlik kurularak darbe girişiminde başarısız olanlar bir anlamda “aptal olmayla” yaftalanmıştır.

Haber kaynakları ve olay taraflarının değerlendirmesi açısından ise incelenen haberlerde, metin yazarlarının kendi gözlem, eleştiri ve yorumlarının kaynaklık ettiği görülmektedir.

Mikro Yapı

Mikro çözümlemede sözcük seçimleri, cümle yapıları, cümleler arasında kurulan nedensellik ilişkileri ile retorik incelenir. Cümle yapılarında cümlenin basit veya karmaşık, aktif veya pasif gibi dilbilgisel özellikleri incelenir. Sözcük seçimleri ise ideolojik yapılanma bağlamında oldukça önemlidir. Örneğin bir kişinin “terörist” veya “özgürlük savaşçısı” olarak adlandırılması ya da “isyan” yerine “kargaşa” veya “direniş” veya “holigan” yerine “gösterici” sözcüğünün kullanılması gazetecinin/gazetenin ideolojik tercihini ortaya koyar (van Dijk, 1988a: 177). Retorik yani haber metninde alıntılar, rakamlar ve görgü tanıklarının açıklamalarının yer alması haberin inandırıcılığını artırır ve ikna edici kılar (van Dijk, 1988a:130).

Sentaktik çözümlemede haberde yer alan cümlelerin yapılarına bakılmaktadır. Haber metinlerinde Erdoğan’a yönelik saldırgan, düşmanca ifadeler kullanılmış ve bu tür ifadelerin yer aldığı cümleler çoğunlukla sabit ve hiçbir kuşkuyla yer vermemek amacıyla etken cümle yapısıyla oluşturulmuştur. Ancak yaşanan olumsuz eylemin (darbenin) önemini azaltmak amacıyla yer yer edilgen cümlelere de yer verilmiştir. Eleştirel Söylem Çözümlemesi, edilgen cümlelerin özellikle siyasi ve ideolojik amaçlar doğrultusunda “eylemi yapan kişi/nesnenin gizlenmesi” için kullanıldığını savunur (Özüdoğru, 2016:151). Örneğin; “The story of the coup-its planning and tactical failures-still remains to be

told” (Darbe hikâyesi-planlaması ve taktik başarısızlıkları-anlatılmaya devam ediyor (Haaretz, 17 Temmuz 2016- Sleeping with the enemy: The Turkish opposition’s terrible dilemma/Yatağımdaki Düşman: Türkiye’deki Muhalefetin Korkunç İkilemi)

Örnekte görüldüğü gibi herhangi bir sayısal veriye yer verilmemiş olması, ölü veya yaralılarından bahsedilmemesi asıl önemin darbe değil, sonrasında gerçekleşen olaylar olduğu algısı yaratmaktadır; çünkü haber metinlerinde en çok darbe sonrası yaşanan tasfiyelerdeki sayısal verilere yer verilmiştir. Bu sayede darbe sonrası yaşanan olayların “haksız”lığı konusunda inandırıcılık artırılmak istenmiş, haber okuyucusunun algısında egemen ideoloji, yani sahte darbe yüzünden masum insanların mağdur olduğu düşüncesi yeniden üretilmiştir.

Örnekler;

“At issue are some 3000 judges, prosecutors and senior officials in the justice system-alongside around 1500 soldiers and officers who’ll be dismissed and put on trial. Not that this is anything new in Turkey” (Sleeping with the enemy: The Turkish opposition’s terrible dilemma, Haaretz, 17 Temmuz 2016)

(“Söz konusu olan-görevden alınıp yargılanacak 1500 askerin ve subayın yanı sıra- 3000 hâkim, savcı ve yargı sisteminin üst düzey yetkilisi. Bu, Türkiye için yeni bir şey değil” (Yatağımdaki Düşman: Türkiye’deki Muhalefetin Korkunç İkilemi, Haaretz, 17 Temmuz 2016).)

“Already over 2700 judges have been removed. Further purges within the judiciary are likely to continue” (After Turkey’s attempted coup, the witch hunt, Haaretz, 17 Temmuz 2016)

(Halihâzırda 2700 hâkim görevden alındı. Yargı içinde tasfiyeler büyük ihtimalle sürecektir.)

“In January of this year, nearly 1400 lecturers were investigated because they had signed a petition protesting the brutal war against the Kurds in southeastern Turkey. Most of them were fired on charges of supporting terror because of a vague clause in the law against terror. (“Turkey’s Erdogan is already making the most of his ‘gift from heaven’ after coup attempt”, Haaretz, 22 Temmuz 2016)

(Bu yıl Ocak ayında yaklaşık 1400 akademisyen hakkında Türkiye’nin güneydoğusunda Kürtlere karşı yürütülen acımasız savaşı protesto eden bir bildiriye imza koydukları gerekçesiyle soruşturma yapıldı. Akademisyenlerin çoğu, terörle mücadele yasasındaki müphem bir madde uyarınca teröre destek verdikleri suçlamasıyla görevden alındı (“Türkiye Cumhurbaşkanı Erdoğan, Darbe Girişiminin Ardından Daha Şimdiden ‘Allah’ın Lütfundan’ İstifade Ediyor”, Haaretz, 22 Temmuz 2016).)

Mikro yapı incelemesinde sözcük seçimleri, sosyal aktörler hakkında toplumdaki yaygın inanç ve ideolojileri ortaya koyması açısından çözümlemenin en önemli bölümlerinden biridir (Doruk, 2013:125). Çalışma kapsamında incelenen haber metinlerinde Erdoğan ile ilgili “dictator/diktatör”, “draconian/gaddar”, “authoritarian/otoriter”, “egoist”, “far from being an original thinker/yeni fikirler üretmekten oldukça uzak” gibi ifadelerle oldukça yer verildiği ve küfür/hakaret/aşağılama düzeyinde nefret söylemini tetiklediği tespit edilmiştir. Ayrıca, çalışmada incelenen haber başlıklarında göze çarpan başka bir unsur da metaforlara yer verilmesidir. Ünal'ın aktardığına göre “metaforlar dilin ikna edici bir araç olarak kullanılmasının önemli bir göstergesidir. Metafor kavramı politik söylemin dinamiklerine ilişkin içgörü sağlar. Geleneksel olarak metaforlar; kelimeler, dilde dekoratif, eğlenceli ve ikna edici fonksiyonları için kullanılan fikirler, cümleler olarak kabul edilir. Son zamanlarda, özellikle Foucault'nun söylem teorisinde, bir metafor, söylemin üretiminin kontrol edildiği, seçildiği, organize edildiği ve yönlendirildiği bir sosyal pratik olarak görülür” (Maasen, Weingart, 2000: 21 akt. Ünal, 2015:75). Gunther Kress metaforu, “ideolojik çatışmalardaki güçlü bir unsur” ve “bir konuyu (alanı)belli bir ideolojiye çekme aracı” olarak görür (Kress, 1989:71-2 akt. Özüdoğru, 2016:147). Hart'ın da doğruladığı gibi metaforlar tarif ettikleri gerçeklik hakkında bir yorum sunar ve böylece değerlendirme yapmayı teşvik eder (2014:143). “Metaforlar sadece yüzeysel biçimsel söylem süslemesi değildir. Şeyleri belirtirken kullandığımız metaforla gerçekliğimizi inşa ederiz. Metaforlar düşünce ve davranış biçimimizi, bilgi ve inanç sistemlerimizi yapılandırır” (Fairclough, 1992:194). Özetle metafor seçimi düşünce şekli ve dünya görüşü üzerinde etkilidir. Buna göre incelenen haber metinlerinde kullanılan “cadı avı”, “Machiavelli” gibi benzetmeler Cumhurbaşkanı Erdoğan ve darbe girişiminin başarısız olması hakkında olumsuz bir anlam üretmektedir ve haber metninin genelinde olumsuz bir anlam ortaya çıkmaktadır. Örneğin, Machiavelli benzetmesini yapan haberin açıklama kısmında yer alan şu açıklama bundan sonra Erdoğan'ın атаcağı adımların nasıl olacağı hakkında öngörü sunmaktadır: “...By making these draconian moves, Erdogan looks like the ultimate Machiavellian prince-exploiting an opportunity and hitting with full force. One must take violent action at once, says Machiavelli, so that it will be easier for the people to accept it. Today, it's not just the people, but the whole World accepting this attack on democracy with understanding.” (“...Erdoğan bu gaddar hamleleri yaparak son Machiavelli prensi olacak gibi duruyor. Machiavelli kitabında insanların kabullenmesini kolaylaştırmak için şiddet içerikli eylemlerin bir kerede yapılması gerektiğini söylüyor. Bugün sadece insanlar değil bütün dünya demokrasiye yapılan bu saldırıyı anlayışla karşılıyor.”).

Görüldüğü gibi haber metninde Machiavelli benzetmesiyle aslında Erdoğan ile ilgili olumsuz bir algı yaratılmak istemektedir; çünkü Machiavelli'ye göre insan kendi halinde bırakıldığında başıboş kalır, üzerinde din ve sosyal baskı olmaksızın kaldığında kötülüğün emrine girer. Muhafazakâr siyasetçi insanın doğası gereği kötülüğe yatkın olduğunu düşündüğü için onu baskı altında tutmayı ister. Machiavelli "Prens" adlı eserinde politika ile ahlaki ayırarak büyük felaketler karşısında insanın aklı ile kendini koruma gücüne inanır, kaderci değil, kendi hayatını kuran ve seçimlerini yapan insan üzerinden düşünür. İnsanın özü kötülüğe yatkın olduğu için yönetici de her zaman doğal olarak kendini düşünmeli ve buna göre davranmalıdır (Büke, *Cumhuriyet*). Dolayısıyla metinde Cumhurbaşkanı Erdoğan hakkında verilmek istenen mesaj, onun da tıpkı Machiavelli'nin Prensi gibi mufazakar bir siyasetçi olarak baskı rejimi uygulamakta, din ve sosyal baskı kurarak halkı denetim altında tutmaya çalışmaktadır.

Bir diğer haber başlığında kullanılan "cadı avı" benzetmesi ise yine oldukça manidardır. Cadı avı meselesi 13. yüzyılda Orta Çağ Avrupa'sında "dini bırakmaları geri döndürmek ve başkalarının da dinden uzaklaşmasını engellemek için" kurulan engizisyon mahkemelerinin polis gibi hareket ederek işkencelerle "tek amacı sanığın ikna, baskı ya da zorlama yoluyla itirafta bulunmasını sağlayarak", başlattıkları sözde "cadı avı"dır. Katledilenlerin çoğunun yargısız infaz kurbanları olduğu cadı avında, linç hukuku oluşturularak cadı olduğu düşünülen kadınlar her kötülüğün suçlusu olarak damgalanmış, özellikle "haşeratı yok etme" veya "köküne kadar kurutma" deyimleri sıkça kullanılmıştır. Kadının, bu şekilde "düşman", "kötü" ve "yok edilmesi gereken" olarak ötekileştirilmesi ve kadına yönelik uygulanan şiddet dolu yöntemler daha sonra Yahudilere veya farklı etnik ve dinî gruplara da aynı şekilde yaklaşılmasına zemin hazırlamıştır (Aksan, 2013:356; Akın, 2014:393). Bu bağlamda değerlendirildiğinde, haber metninin son derece nefret dolu bir söylemle Erdoğan'ın diktatör olduğu, masum insanlara zulmettiği, muhafazakâr kimliğinden yola çıkarak dini bir takım siyasi fikirlere alet edip yetkisini kötüye kullandığı iması yapılmaktadır ve yayın kuruluşunun ideolojisiyle paraleldir.

Haber retoriği açısından incelenen haber metinlerinde haberin ikna ediciliğini artırmak adına fazla katkı sunduğu söylenemez, sayısal veriler bakımında da haber metinlerinin çoğunlukla yetersiz olduğu tespit edilmiş, sadece yer ter darbe sırasında yaşanan can kayıplarına hiç yer verilmediği, onun yerine darbe sonrası yaşanan tasfiyelerle ilgili sayısal verilere yer verildiği görülmüştür.

Örneğin,

Haaretz, 17.07.2016- *Sleeping with the enemy: The Turkish opposition's terrible dilemma*/Yatağımdaki düşman: Türkiye'deki muhalefetin korkunç ikilemi

"At issue are some 3,000 judges, prosecutors and senior officials in the justice system-alongside around 1,500 soldiers and officers who'll be dismissed and put on trial."

(Söz konusu olan- görevden alınıp yargılanacak 1500 askerin ve subayın yanı sıra-üç bin hakim, savcı ve yargı sisteminin üst düzey yetkilisi.)

Haaretz, 17.07.2016- *After Turkey's attempted coup, the witch hunt/Türkiye'de darbe girişiminin ardından cadı avı*

"Already over 2,700 judges have been removed."

(Halihazırda 2,700 hakim görevden alındı)

Haaretz, 18.07.2016- *Erdogan, the Machiavellian 'Prince' of Istanbul/İstanbul'un Machiavelli Prensi Erdoğan*

"Some 3,000 judges and prosecutors dismissed".

(Üç bin kadar hakimle savcı görevden alındı)

Haaretz, 22 Temmuz 2016, *"Turkey's Erdogan is already making the most of his 'gift from heaven' after coup attempt/Türkiye Cumhurbaşkanı Erdoğan, Darbe Girişiminin Ardından Daha Şimdiden 'Allah'ın Lütfundan' İstifade Ediyor*

"In January of this year, nearly 1400 lecturers were investigated because they had signed a petition protesting the brutal war against the Kurds in southeastern Turkey. Most of them were fired on charges of supporting terror because of a vague clause in the law against terror."

(Bu yıl Ocak ayında yaklaşık 1400 akademisyen hakkında Türkiye'nin güneydoğusunda Kürtlere karşı yürütülen acımasız savaşı protesto eden bir bildiriye imza koydukları gerekçesiyle soruşturma yapıldı. Akademisyenlerin çoğu, terörle mücadele yasasındaki müphem bir madde uyarınca teröre destek verdikleri suçlamasıyla görevden alındı.)

SONUÇ

"Politik Söylem Bağlamında İsrail'in Medya Aracılığıyla Ötekileştirme Politikası" adlı çalışma, İsrail'in nefret söylemini medya aracılığıyla nasıl meşurlaştırdığını ortaya koymaktadır. 15 Temmuz 2016 tarihinde Türkiye'de gerçekleşen darbe sonrasında ilk iki hafta içinde İsrail'de İngilizce yayın yapan gazeteler arasından en çarpıcı başlıklara yer veren haberler örneklem olarak alınmış ve haberler Teun van Dijk'in eleştirel söylem analizi çerçevesinde incelenmiştir.

Tarihsel, kültürel, ekonomik veya ideolojik arka plan ülkeler arasındaki ilişkilerde belirleyici bir rol oynamaktadır. Bu arka plan zaman zaman ilişkilerin dostluk çerçevesinde gelişmesine olanak tanısa da zaman zaman nefret söy-

leminin üretilmesine de yol açmaktadır. Nefret söylemi “ben/biz” ve “onlar” algısı üzerinden şekillenen “ötekileştirme” kurgusu ile karşımıza çıkabilmektedir. Çalışmada genel olarak abartma/yükleme/çarptırma, küfür/hakaret/aşağılama, düşmanlık/savaş söylemi, doğal kimlik ögesini nefret/aşağılama unsuru olarak kullanma/simgeleştirme gibi şekillerde ortaya çıkan nefret söylemi günümüz şartlarında en çok medya aracılığıyla meşrulaştırılmaktadır.

İktidarların, ideolojilerini hâkim kılmak, toplumsallaştırmak amacıyla kullandıkları en etkin araç olan medya, çoğu zaman egemen söylemin üretilmesinde en önemli rolü üstlenmekte, hiçbir zorlama olmadan olağan bir şekilde hitap ettiği toplumun baskın değerlerinin savunucusu konumuna gelmektedir. Bu bağlamda van Dijk’in hegemonik bir araç olarak üretilen nefret söyleminin özünde nefret duygusu değil politik bir strateji barındırdığı yönündeki görüşü önem kazanmaktadır (van Dijk, 2010’dan akt. Çınar, 2013:150).

Bu çerçevede, çalışma kapsamında incelenen haber metinlerinde Teun van Dijk’in eleştirel söylem analizi modeline genel anlamda sadık kalındığı tespit edilmiş, haber metinlerinde ardalın ve bağlam bilgisi eksik bırakılarak asıl dikkat çekilmek istenen mesele darbeden çok sahte darbe algısına, aşağılayıcı, saldırgan sözcük tercihleri ile Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın baskıcı olduğu söylenen yönetim şekline çekilmiştir. Haberler, daha başlıklardan başlayarak olumsuz anlam inşa etmeye çalışmış, metnin bütününde ifade edilenlerle paralellik göstermiştir. Alıntılara fazla yer verilmemiş, her ne kadar metinlerde öznel ifadeler yer almasa da okuyucuda gazetecinin ideolojik fikrinin ne olduğuna dair bir fikir oluşturacak şekilde oluşturulmuştur. Bu bağlamda haberlerin farklı anlamlara kapalı olduğunu belirtmek mümkündür.

Türkiye-İsrail ilişkilerinin gerçek yüzünün gizlendiği haber metinlerinin “ötekileştirme” kurgusuyla tarihsel olarak vurgulanan “biz” ve “onlar” algısını pekiştirdiği, Erdoğan hakkında yapılan abartılı yorumlar, hakaretler ve kullanılan aşağılayıcı ifadelerle oluşturulan nefret söyleminin saldırganlık boyutuna ulaştığı tespit edilmiştir. Haberlerin ideolojik bir çerçevede okuyucuya ulaştırıldığı tespit edilmiş, söz konusu haberlerle İsrail’in nefret söylemini meşrulaştırdığı ortaya konmuştur. Ayrıca haber metinlerinin egemen ideolojinin görüşlerini yansıttığı okuyucunun olaylara yaklaşımı üzerinde yönlendirici etki yaratılmaya çalışıldığı tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

- Akgün, M., Gündoğar, S.S., ve Görgülü, A. (2014). Zor Zamanda Siyaset: İsrail-Türkiye İlişkileri.
- TESEV Dış Politika Programı 11 Eylül 2018 tarihinde http://tesev.org.tr/wp-content/uploads/2015/11/Zor_Zamanda_Siyaset_Israil_Turkiye_Iliskileri.pdf adresinden erişildi.
- Akın, H. (2014). Johann Weyer ve Melankolik Cadılar, *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, 7(XX), 391-414.
- Aksan, Y. (2013). 1450-1750 yılları arasında Avrupa'da cadılık. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXVIII (2), 355-368.
- Aytürk, İ. (2011). The Coming of An Ice Age? Turkish- Israeli Relations Since 2002, *Turkish Studies*, 12(4), 675-687.
- Bar'el, Z. (17 Temmuz 2016). Sleeping with the enemy: The Turkish opposition's terrible dilemma. *Haaretz*. 01 Ağustos 2018 tarihinde <https://www.haaretz.com/middle-east-news/turkey/.premium-sleeping-with-the-enemy-the-turkish-oppositions-terrible-dilemma-1.5411703> adresinden erişildi.
- Bar'el, Z. (22 Temmuz 2016). Turkey's Erdogan is already making the most of his 'gift from heaven' after coup attempt. *Haaretz*. 01 Ağustos 2018 tarihinde <https://www.haaretz.com/middle-east-news/turkey/.premium-turkeys-erdogan-is-making-the-most-of-his-gift-from-heaven-1.5414306> adresinden erişildi.
- Bar'el, Z. (31 Temmuz 2016). Erdogan exploits democracy to reconstruct Turkey's identity. *Haaretz*. 01. 08. 2018 tarihinde <https://www.haaretz.com/middle-east-news/turkey/.premium-erdogan-exploits-democracy-to-reconstruct-turkey-s-identity-1.5418447> adresinden erişildi.
- Bek, M.G. (2005). Yerel Politika ve Yerel Medya, S.Alankuş (Der.), *Medya ve Toplum* içinde (ss.133-147), Ser Matbaası
- Billig M, Condor, S., Erwards, D., Gane, M.J., Middleton, D. ve Radley, A. (1988). *Ideological Dilemmas: A Social Psychology of Everyday Thinking*, London: Sage.
- Binark, M. ve Çomlu, T. (2011) Nefret Söyleminin Nefret Suçuna Evrilmesi. 10 Ağustos 2018 tarihinde <https://m.bianet.org/biamag/diger/131930-nefret-soyleminin-nefret-sucuna-evrilmesi> adresinden erişildi.
- Bisharat, O. (18 Temmuz 2016). Erdogan, the Machiavellan 'prince' of İstanbul. *Haaretz*. 01. 08. 2018 tarihinde <https://www.haaretz.com/opinion/.premium-erdogan-the-machiavellan-prince-of-istanbul-1.5411631> adresinden erişildi.

- Büyükkantarcıoğlu, S.N. (2012). Söylem İncelemelerinde Eleştirel Dilbilimsel Boyut: Eleştirel Söylem Çözümlemesi ve Ötesi, Ö.Özer (Ed.), *Haberî Eleştirmek içinde* (ss.161-197), Literatürk.
- Çakır, A. (2014). *Söylem Analizi Ne Demek İstiyorsun?*. Palet Yayınları.
- Çınar, M. (2013), Dil, Söylem, İktidar: Nefretin 'Söylem'e, Söylemin 'Nefret'e Dönüşmesi, M.Çınar (Ed.), *Medya ve Nefret Söylemi içinde* (ss. 137-155) Hrant Dink Vakfı Yayınları.
- Demirbaş, T. (2017). Nefret Söylemi ve Nefret Suçları. *D.E.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi*,19 (Özel Sayı), 2693-2701.
- Devran, Y. (2010). *Haber Söylem İdeoloji*. Başlık Yayın Grubu.
- Doğan, E. (2015). *Televizyon Haberlerinde Nefret Söylemi: Suriyeli Sığınmacılar Örnek Olayı*. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Doruk, Ö. (2013). Disiplin Toplumu ve Haber Söylemi: Gökkuşluğu Derneği'nce Yapılması Planlanan Yürüyüşün Engellenmesine İlişkin Haberlerin Çözümlemesi. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 2(1), 106-132.
- Dünden bugüne Türkiye-İsrail ilişkileri, (Haziran,2017). *Habertürk*, 10 Ağustos 2018 tarihinde <https://www.haberturk.com/yazi-dizisi/haber/1262938-dunden-bugune-turkiye-israil-iliskileri#> adresinden erişildi.
- Dursun, Ç. (2005). Haber ve Habercilik/Gazetecilik Üzerine Düşünmek, S. Altuntaş (Der.), *Gazetecilik ve Habercilik içinde* (ss.69-90), IPS İletişim Vakfı Yayınları:7.
- Efron, S.(2018). *The Future of Israeli-Turkish Relation*. Santa Monica, CA: Rand Corporation.
- Eminoğlu, A. (2016). Tarihsel Süreçte Türkiye İsrail İlişkilerinin Değişen Yapısı. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, 7(15), 88-106.
- Erkmen, S. (2005). 1990'lardan Günümüze Türkiye-İsrail Stratejik İşbirliği, *Uluslararası İlişkiler*, 2(7), 157-185.
- Hart, C. (2014). *Discourse, Grammar and Ideology Functional and Cognitive Perspectives*, Bloomsbury.
- İnal, M.A. (1995) "Yazılı Basın Haberlerinde 'Yapısal' Yanlılık Sorunu". *Toplum ve Bilim*, 67, 111-134.
- İnal, M. A. (1996). *Haberî Okumak*. Temuçin Yayınları.
- İnceoğlu, Y. (14 Nisan 2011). Nefret suçu insanlık suçu, *Habertürk*. 20 Ağustos 2018 tarihinde <http://www.yasemininceoglu.com/default.aspx?cat=5&Sayfa=6> adresinden erişildi.
- İnceoğlu, Y. ve Sözeri, C. (2012). *Nefret Suçlarında Medyanın Sorumluluğu* : "Ya sev ya terk et ya da.... 20 Ağustos 2018 tarihinde <http://docplayer.biz.tr/23719176-Nefret-suclarinda-medyanin-sorumlulugu-ya-sev-ya-terk-et-ya-da.html> adresinden erişildi. Fairclough, N. (1992). *Discourse and Social Change*. Cambridge: Polity.

- Kafaoğlu Büke, A. (21 Ekim 2016). Niccolo Machiavelli'den 'Prens', *Cumhuriyet*, 12. 08. 2018 tarihinde http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/kitap/619354/Niccolo_Machiavelli_den_Prens.html adresinden erişildi.
- Karaduman, S. (2017). Eleştirel Söylem Çözümlemesinin Eleştirel Haber Araştırmalarına Katkısı ve Sunduğu Perspektif, *Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 4(2), Güz, 31-46.
- Keinon, H. (10 Aralık 2017). Netanyahu says Israel will not be lectured to by the likes of Erdogan, *Jerusalem Post*, 12 Ağustos 2018 tarihinde <https://www.jpost.com/Arab-Israeli-Conflict/Netanyahu-says-Israel-will-not-be-lectured-to-by-the-likes-of-Erdogan-517620> adresinden erişildi.
- Medyada Nefret Söyleminin İzlenmesi* (t.y.) 12 Ağustos 2018 tarihinde <https://hrantdink.org/tr/asulis/faaliyetler/projeler/medyada-nefret-soylemi/256-medyada-nefret-soyleminin-izlenmesi> adresinden erişildi.
- O'connor, T. (15 Eylül 2017). Turkey tries to scare voters with warning about jews ahead of kurdish referendum, *Newsweek*. 12 Ağustos 2018 tarihinde <https://www.newsweek.com/turkey-fake-news-jews-promote-hate-kurds-iraq-666130> adresinden erişildi.
- Özer, Ö. (2011). *Haber Söylem İdeoloji-Eleştirel Söylem Çözümlemeleri*. Literatürk.
- Özer, Ö. (2015). Teun Adrian Van Dijk Örneğinde Eleştirel Söylem Çözümlemesi. (B. Yıldırım, Ed.), *İletişim Araştırmalarında Yöntemler Uygulama ve Örneklerle* içinde (ss.197-287). Literatürk.
- Özüdoğru, M. (2016). *Eleştirel Söylemden Eleştirel Okumaya*, Anı Yayıncılık.
- Pfeffer, A. (23 Temmuz 2016). The failed coup putsch in Turkey put the last nail in Ataturk's coffin. *Haaretz* 01 Ağustos 2018 tarihinde <https://www.haaretz.com/middle-east-news/turkey/.premium.MAGAZINE-the-failed-putsch-in-turkey-put-the-last-nail-in-ataturk-s-coffin-1.5414456> adresinden erişildi.
- Rosenberg, D. (20 Temmuz 2016). Ego, not Islam, will rule in post-coup Turkey. *Haaretz*, 01. 08. 2018 tarihinde <https://www.haaretz.com/opinion/ego-not-islam-will-rule-in-post-coup-turkey-1.5412607> adresinden erişildi.
- Sancar Üşür, S. (1997). *İdeolojinin Serüveni Yanlış Bilinç ve Hegemonyadan Söyleme*, İmge Kitabevi.
- Sözen, E. (1999). *Söylem Belirsizlik, Mücadele, Bilgi/Güç, Refleksivite*. Paradigma Yayınları.
- Ulutaş, U. (2016). Diplomatik Normalleşme Türkiye-İsrail İlişkilerini Neler Bekliyor?, *SETA*, Eylül 2016, 167, *Turkuvaz Haberleşme ve Yayıncılık: İstanbul*.
- Ünal, S. (2015). *Siber Uzamın Güvenlikleştirilmesi Söylemi: Türkiye, ABD ve Avrupa Birliği Örnekleri*, Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi, Ankara.

- Van Dijk, T.A. (1985). *Handbook of Discourse Analysis*. 4 Vols. London: Widdowson Academic Press/Critical Discourse Analysis.
- Van Dijk, T.A. (1988a). *News as Discourse*. Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.
- Van Dijk, T.A. (1988b). *News Analysis*. Cade Studies of International and National News in the Press. Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.
- Van Dijk, T.A. (1989). Structures of Discourse, Structures of Power. *Communication Yearbook*, 12, 18-59.
- Van Dijk, T.A. (1993). Principles of Critical Discourse Analysis, *Discourse & Society*, 4(2), 249-283.
- Van Dijk T. A. (1995). Aims of Critical Discourse Analysis, *Japanese Discourse*, 1, 17-27.
- Van Dijk, T.A. (2000). New(s) Racism: A Discourse Analytical Approach, Cottle (Der.), *Ethnic Minorities and the Media* içinde (ss.33-49). Milton Keynes: Open University Press.
- Van Dijk, T.A. (2001), Critical Discourse Analysis. (D. Schiffrin, D.Tannen ,Ed.), *Handbook of Discourse Analysis* içinde (ss.352-371).Malden: Blackwell.
- Van Dijk, T.A. (2003), Söylem ve İdeoloji: Çok Alanlı Bir Yaklaşım, B. Çoban ve Z. Özarslan, (Haz.) *Söylem ve İdeoloji* içinde (ss.15-100). İstanbul: Su Yayınevi.
- Waldman, A. (17 Temmuz 2016). After Turkey's attempted coup, the witch hunt. *Haaretz*. 01. 08. 2018 tarihinde <https://www.haaretz.com/opinion/premium-after-turkey-s-attempted-coup-the-witch-hunt-1.5411319> adresinden erişildi.
- Yetim, M. ve Erdağ, R. (2018). Uluslararası İlişkilerde Eleştirel Söylem Analizi: Revizyonist Söylemin Gelişimi, İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 5(1), 79-100.
- Yılmaz, T. (2010). Türkiye-İsrail İlişkileri: Tarihten Günümüze, *Akademik Orta Doğu*, 5(1), 9- 24.
- Yılmaz, M.E. (2010). Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Türkiye-İsrail İlişkileri, *Akademik Orta Doğu*, 4(2), 49-65.
- Yılmaz, H. (2013). *Siyasal Nefret Söylemi ve Medya Haberden Söyleme Kısa Bir Yolculuk*. Konya: Literatürk.
- Yılmaz, R. (2014). Medya Aracılığı ile Toplumsal Belleğin İnşası, 1. *Ulusal Toplumsal Bellek ve Medya Paneli*, 14 Ağustos 2018 tarihinde https://www.researchgate.net/publication/262003974_Medya_Araciligi_ile_Toplumsal_Bellegin_Insaasi adresinden erişildi.